

Je třeba se naučit pracovat s jiným názorem,

říká v rozhovoru Edvard Outrata, emeritní předseda ČSÚ

Kým se cítíte být v této chvíli více – politikem, ekonomem, nebo statistikem?

Čím opravdu jsem, to je řemeslo, které se tady moc neuznává – totiž státní úředník. My si tady pleteme vyšší státní úředníky s politiky, ale to je úplně jiná branže. Tady se tato profese moc nepěstuje, a to je velká chyba. Striktně řečeno, já statistik nejsem. Nikdy jsem statistiku nevystudoval, ale vždycky mě zajímala. Vzděláním jsem vlastně marxistický ekonom a také jsem počítačový odborník, ale ze staré školy – tři generace zpátky. Ke statistice jsem přišel víceméně náhodou, ale vždycky mně byla blízka.

Když jsem se vrátil z Kanady, tak jsem nepřijel řídit statistický úřad, ale chtěl jsem přispět k tomu, aby se zde reorganizovala státní správa. Tehdy o to neměla většina politiků zájem. Na statistickém úřadě byla krize, tak jsem měl dost velký prostor na to, abych mohl uplatnit trochu toho správného řízení státní správy. Musím ovšem říci, že když jsem přišel, byl statistický úřad uvnitř ve výborné formě. Snad se povedlo zabudovat jak institucionálně, tak všeobecným pojetím, že předseda statistického úřadu je politicky nezávislý a že je tak viděn i po třetí výměně.

Čím to je, že vy jste skončil jako politik a i pan bývalý předseda ČSÚ Jan Fischer byl politiky vyzván, aby řídil vládu?

Fischerův případ je velmi zajímavý. Tam hrálo velkou roli to, že on je jeden z mála skutečných vrcholných státních úředníků, kteří nejsou a nebyli politiky a ani tak nebyli viděni. Za druhé, v pozici předsedy statistického úřadu chodil do vlády, tam si jej mohli politici takřkajíc osahat, a neměli z něho strach. To, že chodí předseda statistického úřadu do vlády, to je u nás výjimečné, v jiných zemích to tak není. Tato práce je vysoce politická, protože zajišťuje, aby státní správa znala potřeby politiků, ale není stranicky politická. To je specializace sama o sobě. Když jsem z toho vypadl, tak mne samozřejmě zajímalo si zahrát na politika, protože jsem to také chtěl vidět z druhé strany.

Jak s odstupem hodnotíte senátorskou část vašeho života?

Velmi zajímavé, ale přesně jenom tak, jak to bylo. Já jsem měl navíc to štěstí, že jsem byl dva roky prostý senátor a dva roky jsem byl předseda klubu, který nad sebou neměl žádnou partaj. To bylo velice zvláštní. My jsme zřídili klub nezávislých a členů malých stran a byli jsme v jednom okamžiku druhým největším klubem v senátu. Musel jsem velmi často vyjednávat o tom, co budou členové našeho klubu dělat a zároveň jsem neměl vůbec žádný způsob, jak je k něčemu přitlačit jinak než racionální diskuzí kolem stolu. Často se klub rozštěpil, ale musel jsem s tím počítat

a vyjednávat. Další dva roky jsem byl místopředseda senátu, a to je pozice, ve které nemáte vůbec žádnou pravomoc, ale máte velmi mnoho příležitostí vystupovat jako někdo velmi důležitý. A to také člověka baví ty dva roky a dál už by mě to nebavilo.

Tak byste mohl ještě kandidovat na prezidenta...

No víte, bez velké stranické podpory a politické práce není možné, zcela správně dodávám, dostat se do těchto vedoucích rolí. To by také bylo špatné, kdyby mohl být prezidentem kdekdo. Musí mít za sebou nějakou práci a přesvědčit jiné. Na to jsem nikdy neaspiroval – taky nejsem

politik. Já jsem aspiroval víceméně na to, co jsem zažil, a tak jsem se životem spokojený.

Jak se díváte jako zastávce Evropské unie na diskuzi kolem její stability?

Přeji si, aby Evropská unie přetrvala a aby se postupně federalizovala. A že to nejde přes noc, to je samozřejmé. Ovšem mrzí mě, že je spousta vášní a nedorozumění kolem toho, co je federalismus. Federální struktura, na rozdíl od unitárního státu, naopak hájí autonomii jednotlivých celků. Kanada a Spojené státy to jsou jasné federální státy. Tam je právě federalizace zárukou toho, že se nikdo z centra neplete do věcí, které mají na starosti provincie, respektive státy.

Ale o federaci tady nikdo nehovoří, to slovo se téměř nepoužívá...

Tady si to každý plete. Lidé si pletou federaci s centralizovaným státem. Říkají, že nechť je federaci, abychom neztratili svou svébytnost. Ale je to právě naopak. Federace tuto svébytnost zaručí. Ano, v Evropě vůbec mají slova tendenci nabývat jiného významu. Multikulturalismus je další takové slovo. V Kanadě, kde to umí dělat, multikulturalismus funguje. V Evropě je to pomalu nadávka. Ono vůbec je v Evropě s užíváním slov trochu problém.

Jestli to není tím, že v Americe mají jen jeden jazyk, i když samozřejmě v Kanadě se zrovna hovoří dvěma. Kdežto v Evropě přejedete hranici a už se nedomluvíte. Kolem nás jsou Maďaři, Němci, Poláci, Francouzi, Švédí. Co stát, to jiný jazyk, jiná slova.

Problém Evropy je v tom, že se tak spěchalo. Problém je také trochu s byrokracií, která je způsobena tím, že se v Evropě příliš formálně pokoušíme mít rovnost – mít všechny státy vždy zastoupeny. Důležité je, aby se Evropa projektovala na světové scéně jako společenství, které má sílu jak ekonomickou, tak populační. A v tom je Evropa dost neefektivní, díky tomu, že se Evropané hádají mezi sebou. Evropa si to bude muset vyřešit vnitřně a zatím jí to moc nejde. Teď ji ještě všichni trochu respektují, ale bude-li to pokračovat, je to takhle nebezpečné. Nicméně jako ideál opravdu vidím federaci.

Kam si myslíte, že se bude vývoj ubírat?

Já myslím, že se bude Evropa integrovat čím dál tím víc. Pokud bude integrace příliš pomalá, tak bude procházet větším počtem krizí, než by musela, a dlouhodobě tím trochu utrpí ekonomický vývoj. Protože se ve vnitřních bitvách plýtvá zdroji. Ale v podstatě si myslím, že v Evropě je všeobecné povědomí, že musíme držet pohromadě a dělat věci společně a že v kritických situacích tohle vědomí převáží a zatím stále převažuje. Ať již si myslíme cokoliv o jednotlivých opatřeních kolem současné krize, tak rozhodně by bylo nesprávné říct, že se mezi sebou hádáme víc v době, kdy krize je, než když krize není. Naopak, v krizi máme tendenci se sblížovat a pomáhat. Takže např. lidé, kteří hlásali, že nikdy nikomu nedají ani cent, tak najednou hledají a nacházejí solidární řešení. Ten základní psychologický podnět, aby Evropa držela pohromadě, ten tam je.

Ozývají se hlasy, že euro v této podobě, kterou má nyní, nemá šanci na přežití. Jaká je dle vašeho názoru budoucnost společné evropské měny?

Myslím, že vydrží. Dokonce i prezident Klaus říká, že vydrží, ačkoliv by si přál určitě opak. Důvod, pro který teď bezprostředně vydrží

a který prezident Klaus uvádí, je správný. Je v tom investováno tolik politického kapitálu, že to nemůže ztroskotat. Jinak, kdyby se euro rozpadlo, znamenalo by to, že spousta politiků, kteří nyní vedou Evropu, ztratí důvěryhodnost. Takže oni najdou způsob, jak situaci spasit, i pokud by sami doma pochybovali. Prostě najdou cestu. Dlouhodobě je to dobře. Samozřejmě se můžeme ohlížet zpátky a ptát se, zda bylo dobré zavádět euro v té době a v tom rozsahu, kdy bylo zavedeno. Je ovšem nutno si uvědomovat, že euro zaváděli s plným vědomím, že riskují nerovnováhu s tím, že až se tato nerovnováha projeví, tak to bude další tlak na větší sjednocení Evropy. To byl svým způsobem trik, ale zdá se, že jim vyjde. A to není špatně, i když bych jako demokrat raději postupoval trošku jinak.

Domníváte se, že bylo možné ze statistických trendů předpovědět krizi, která přišla? Kdyby se tím někdo opravdu zabýval, tak by tam příznaky našel?

Ono bylo několik lidí, kteří krizi předpovídali, takže asi ano. Ale předpovídat bylo zřejmě možné také všechno ostatní, a opačně. Těch čísel je tam mnoho, a tak jde o jejich hodnocení, o výběr čísel, a tak. Ovšem určitě tam byla všechna čísla, na základě kterých se správný odhad asi udělat dal. Na druhé straně, je strašně obtížné předpovídat, zejména do budoucnosti, jak prý řekl nějaký chicagský hráč amerického fotbalu ve 30. letech. Ona ekonomie je v tomto věda společenská, nikoliv věda exaktní. Jakmile něco řeknete, uděláte nějaký úsudek do budoucnosti, tak již tím hospodářskou situaci změníte či ovlivníte. Možná to platí i v kvantové fyzice, ale určitě to platí ve společenských vědách. Skutečnost, že řeknete, že pravděpodobně bude krize, už způsobí změnu, která buď pravděpodobnost té krize zmenší, nebo ji zvětší, nebo cokoliv jiného, ale již nikdy to není situace stejná, jako předtím. Nikdy to nemůžete hodnotit objektivně tak, aby to potom nemělo na situaci vliv.

Jako emeritní předseda ČSÚ jste členem České statistické rady. Jsou nějaká statistická témata, která vás oslovují více než jiná?

Ve statistice je stále napětí mezi nutností zachovávat časové řady a představou, že bychom vlastně měli zjišťovat a sbírat něco jiného, než sbíráme. Kdybychom to příliš táhli na jednu nebo na druhou stranu, tak skončíme buď jako dinosauři, nebo by to byl velký zmatek a neměli bychom časové řady. Tam se tedy musí neustále hledat rovnováha. Je pravda, že čím dál tím víc lidí chce měřit něco, co vlastně neumí definovat. Například, zdali je na tom země dobře nebo špatně. A když je nutíte, aby definovali, co tedy chtějí zjišťovat a shledáte, že to nemá být HDP, nýbrž nějaká lepší míra štěstí. V Kanadě vymysleli ukazatel této všeobecné spokojenosti, který stále vyhrává nad všemi zeměmi. Vadilo jim, že ve všech pevných ukazatelích, jako je HDP a jiné, vždycky vyhrávaly Spojené státy. Přitom každému Kanadánovi bylo jasné, že se u nich žije daleko líp než ve státech. Přitom brali méně, vyrobili toho méně, tak co to tedy je? A protože měli obrovský a chytrý statistický úřad, tak vymysleli tento ukazatel, který svět převzal a který se nyní běžně počítá a používá. Ten se pak stal základem ukazatele spokojenosti. Mně ovšem připadá tenhle ukazatel hrozně měkký. Nejsem si totiž jist, co nám vlastně říká. Hledat vyjádření pro to, co skutečně chceme měřit a přibližovat se k něčemu, pomaloučku opouštějící hrubý domácí produkt, by jistě byl správný postup a na tom pracujeme s celým světem.

V jednom rozhovoru po vašem příchodu z Kanady do České republiky jste řekl, „Chtěl bych dosáhnout toho, aby Český statistický úřad fungoval stejně, jako statistické úřady kterékoliv jiné demokratické země.“ Jaký je váš pohled na práci ČSÚ v roce 2010?

To už je dávno, co jsem toto řekl a je potřeba dodat, že tady oficiální statistika nikdy nebyla nějak strašná. Změny, které se děly za mých časů (1993–1999) byly v podstatě dvojího druhu. Byla to práce na pozici statistické služby v rámci struktury naší státní správy, a to se povedlo. Statistický úřad je nezávislý a ve státní struktuře víceméně přesně tam, kde má být. Druhá věc byla transformace statistických zjišťování a ukazatelů, protože komunistický systém byl jiný, než co se používá v tržním hospodářství. To byla technická věc, již dávno promyšlená, když jsem přišel. To jsme v podstatě dokončili, než jsem pak z úřadu odešel. V této chvíli jsme určité srovnatelní a někde dokonce daleko před ostatními statistickými úřady západních zemí (a tím nemám na mysli jen Řecko).

Co vás nejvíce překvapilo, když jste nastoupil po revoluci do křesla předsedy ČSÚ?

Zjistil jsem, že je na statistickém úřadě skutečně dobrý tým lidí. A také jsem zjistil – a to se teď týká celé země, ne specificky statistiků – že tady lidé nejsou vedení k týmové práci. Mnozí jsou pak schopni týmové práce, ale více či méně to neumějí, respektive to nějak simulují. Když jsem přišel, trvalo daleko déle dojít ke shodě než v Kanadě. Lidi na to nejsou připravováni. Ani v rodině, ani ve školách, a to se potom projevuje všude kolem nás. Například tím, že je daleko víc nevyřešených problémů, které se vyřešit musí a ztrácí se tam spousta energie. U nás chce být každý vidět, zároveň se často bojí svých podřízených, místo aby si uvědomil, že když bude mít skvělé podřízené, tak on sám vypadá daleko lépe a má méně práce. Čistě technicky, tady každá schůze trvá o polovinu déle. Tedy nevím, jak je to nyní, ale když jsem přijel, tak to tak bylo a ani teď si neuvědomuji nějakou změnu. Lidé zde pořád trvají na svých názorech jako na jediných správných.

Jak se to konkrétně projevuje?

Já jsem ten šok zažil vlastně dvakrát. Jednou když jsem odtud přijel z Výzkumného ústavu matematických strojů do Kanady. Nastoupil jsem na kanadském statistickém úřadě do vývoje systémů. A hned několik dní poté, co jsem nastoupil, jsem měl na něco jiný názor než ostatní členové mého týmu. Tak jsme si to řekli kolem stolu, a když se to vrátilo ke mně, tak jsem jim řekl, že jsem tam úplně nový, že oni asi vědí, o čem mluví, a že klidně ustoupím. Na to oni, že ne. Vedoucí týmu přerušil jednání do dalšího dne. Mně to bylo hloupé, nechtěl jsem zdržovat, ale vedoucí řekl: „Podívej, ty jsi tady nový, říkáš něco, čemu tak úplně nerozumíme, tak to musíme pochopit.“ Nakonec se rozhodlo tak jak navrhovali, ale to je jedno. Důležité je, že jsou zvyklí pracovat s jiným názorem tak, aby se z něho pokusili vylézt co nejvíce pro společnou věc a stavět na něm. U nich je velice často kompromis lepší než to, s čím každý z nich přišel, kdežto u nás je to vždycky největší společný jmenovatel, a to je to, co nás strašlivě sráží. Podle mého je tohle odpověď na otázku, proč tenhle pracovitý národ, který dře od rána do noci, v podstatě velmi inteligentní, s velkým potenciálem, dosahuje menších výsledků, než by jeho nasazení odpovídalo.

Projevila se nějak statistika na způsobu vašeho rozhodování a jednání?

Výrazně mi nezměnila náhled. Já jsem také na kanadském statistickém úřadě nebyl zodpovědný za statistiky, ale vedl jsem počítače a vývoj systémů. Já jsem nebyl statistik. Mně se ale na statistických vždycky líbila ta jejich poctivost. Jsou to lidé, kteří se naučili poměrně komplikovanou a pracnou věc, věnovali tomu hodně času, chtějí být v tomto oboru dobří. To vytváří velice dobrou pracovní atmosféru a je tam poměrně málo podrazů v porovnání s běžnou státní správou, natož pak s politikou. Ti, kteří chtějí dělat kariéru po politické linii, ti na statistickém úřadě nevydrží a ani by nechtěli.

Kam se bude z vašeho pohledu ubírat statistika v následujících letech?

Jak už jsem říkal, musíme na jedné straně mít kontinuitu dat, která sbíráme, a zároveň by měla statistika dodávat informace k tomu, co mění se doba vyžaduje. Tedy dodávat data k rozhodovacím procesům, k nimž teprve bude docházet. Úkol statistického úřadu je toto stále kombinovat. Ale já nevidím nějakou revoluci v tom, kam půjde úřad jako celek, ale v každé jednotlivé oblasti a možná je to více společenská než statistická věc. Například sčítání lidu. Hodně se hovoří o tom, že by se sčítání nemělo dělat tak, jak se dělá, ale že by se měly tyto informace dostávat z registrů a dělat jenom kontrolní kroky. Ano, proč ne. Ale to chce úplně jiný systém registrů, úplně jinou pozici statistického úřadu k ostatním ve státní správě. A také jiný přístup k ochraně dat. Takže budovat něco takového jako je používání existujících administrativních dat. To je ovšem trend, který probíhá již hodně dlouho a výsledek je v nedohlednu. Uvidíme, on je ten vývoj strašlivě pomalý.

Dobře, to jsou v podstatě technické záležitosti, aby se spolu lidé na správných místech domluvili, vidíte však nějaký posun ve vnímání statistických dat?

Bude možná čím dál tím větší problém udržet důvěryhodnost, protože lidé se budou zároveň učit víc o tom, co ty ukazatele bezprostředně říkají, ale již nedomyšlí, jak jinak lze věci řešit. Takže ze skutečnosti, že čísla jsou přibližná, nikoliv přesná, vyvodí celkem správně, že to není nic svatého, ale udělají závěr, že to není k ničemu. S tímhle bude muset statistika bojovat. Statistika dodává velké množství informací i v situaci, kdy je přibližná a je důležité si uvědomit tuto dvojí polaritu. Na jedné straně, že to není svaté, na straně druhé, že přesto, že to není svaté, to dává hodně informací. Toto je pro lidi, kteří vidí jenom černobíle velice obtížná věc. Je spousta lidí na světě, kteří se domnívají, že věci buď jsou, nebo nejsou pravda. Ale v životě, a tedy i ve statistice, to tak není. Statistika může říci strašně moc i tam, kde pracujeme jen s nepřesnými daty. Tak například trendy velice přesně vyjadřují, co se děje, i když je třeba základ nepřesný. Když se přešlo ve výpočtech nezaměstnanosti na jinou metodiku, tak vycházela čísla dosti jiná, protože vycházela z jiné definice nezaměstnanosti, čili byla v absolutních hodnotách nesrovnatelná. Přesto trendy byly stejné. Když nezaměstnanost rostla nebo klesala, tak v obou ukazatelích podobně. Trendy jsou daleko přesnější než absolutní čísla. A tyhle věci se budou muset lidem vysvětlovat daleko víc.

Děkuji za rozhovor.